

ILLUSTRATIE ROEL VENDERBOSCH

We laten onze eigen mensen in de steek

Interview Larry Siedentop

Volgens de Britse denker Larry Siedentop werkt het morele vacuüm in Europa radicalisering in de hand. Hij bepleit een open debat over de vergeten westerse waarden. „Debatteren dwingt tot nadenken, een acceptabele vorm van dwang.”

Door onze redacteur
Hans Stekete

Het zijn *interesting times*, zegt hij. „Eerlijk gezegd is het me zelfs iets te interessant.” Politiek filosoof Larry Siedentop (78) doet het al een paar jaar kalmer aan, maar dat betekent niet dat hij is gaan tuineren. Hij woont in Londen maar werkt nog steeds twee dagen per week aan de universiteit van Oxford. Hij schrijft en publiceert. En hij maakt zich grote zorgen over de vraag hoe het Westen zijn systeem van burgerlijke vrijheden en gelijke rechten overeind kan houden in gepolariseerde tijden. We bevinden ons volgens hem op een historisch kruispunt: wordt het meer debat of meer geweld?

Siedentop is een Amerikaan met Duits-Nederlandse voorouders die Groot-Brittannië als tweede vaderland heeft. Ruim tien jaar geleden waarschuwde hij in een geruchtmakend boek, *Democracy in Europe*, over de weeffouten in de Europese Unie, die volgens hem daardoor afstevende op een democratische crisis.

Die crisis is er gekomen. Burgers voelen steeds minder een band met degenen die hen besturen, zegt hij tijdens een gesprek in Londen. „Het Europees Parlement heeft veel macht

maar geen gezag. En nationale regeringen hebben nog wel gezag, maar juist steeds minder macht. Dat is de voedingsbodem voor populist die pretenderen dat alle macht terug zou moeten naar de nationale staten en uit de Unie willen stappen” – een illusie in een tijd van globalisering waarin samen sterk het devies zou moeten zijn. „Door de eurocrisis zijn de middelpuntvliedende krachten alleen maar sterker geworden. Waar de meeste landen vroeger voor meer integratie waren, vliegen nu de vreselijkste beschuldigingen over en weer.”

Maar intussen heeft Europa er een nieuwe crisis bij gekregen, een morele. „Europa is onverschillig geworden over waar het voor staat”, zegt hij. „We zien alles puur in economische, materialistische termen. Europa als grote supermarkt. Maar we proberen steeds minder onszelf te begrijpen, te onderzoeken waarom we geloven wat we geloven. Dat komt ook door de ongekende welvaart sinds het eind van de Koude Oorlog. Het bijna-marxistische idee heeft postgevat dat alles zichzelf wel regelt. Maar dat economisch denken heeft het liberalisme misvormd.”

De aanslagen in Parijs onderstrepen volgens Siedentop hoe gevaarlijk dat is. „Hoe presenteren we ons liberale Westen aan al die jongeren van de tweede of derde generatie immigranten

uit moslimlanden die zich afgewezen voelen en zich afvragen waar ze bij horen? Als het alleen in termen van consumptisme is, bereik je ze niet. Dan is het niet moeilijk om te zien wat ze veroordelen en is het begrijpelijk dat de islam, de extreme islam, bij die jongens een moreel vacuüm vult. In interviews met moslimbekeerlingen hoor je altijd dat hun leven tot dan toe zo leeg was. Dat betekent dat wij onze eigen mensen in de steek hebben gelaten.”

Als we niet langer begrijpen dat het liberalisme geen vanzelfsprekendheid is maar een moreel fundament heeft, vergeten we de waarde van al onze verworven vrijheden, aldus Siedentop. Dan lopen we het gevaar dat we het debat inderdaad moeten voeren in de termen van de critici, die het Westen als leeg en amoreel beschouwen. En dan wordt het moeilijk die liberale seculiere staat te verdedigen.

Over de vraag wat die westerse waarden dan wel zijn, publiceerde Siedentop vorig jaar een, opnieuw geruchtmakend, boek: *Inventing the Individual*. Zijn stelling: het liberalisme, met zijn nadruk op individuele vrijheid en het persoonlijk geweten, is geen product van de Verlichting die zich afzette tegen de autoritaire kerk, maar had zijn wortels al in het vroege christendom. De boodschap van Paulus dat alle mensen gelijk zijn voor God, groeide tijdens de Middeleeuwen uit tot het idee dat iedereen gelijk was voor de wet. En het leidde uiteindelijk tot de liberale democratie en grondrechten voor elk ‘individu’, die oude waarden en onvrijwillige verbanden vervangen – familie, geslacht, stam of kaste is geen kwestie van keuze. Het liberalisme is dus niet anti-christelijk.

Dat laatste idee lijkt juist in Frankrijk een probleem.

„De Fransen zien ‘laïcité’, de strikte scheiding van kerk en staat, als het tegenovergestelde van religie. Maar het secularisme werd geboren in het christendom en werd vanaf de zestiende eeuw ingezet om de institutionele macht van de Katholieke Kerk te breken, met goede reden overigens. Zo creëerde het christendom als het ware zijn eigen antilichamen.”

Kan ‘vrijheid-gelijkheid-broederschap’ het morele vacuüm vullen?

„De tweede generatie immigranten voelt er niets bij. Met alle nadruk die Frankrijk legt op eenheid en solidariteit, dekt het toe hoeveel verdeeldheid daarover is. Dat speelt vooral in landen die geen ander land is de politieke klasse minder geneigd om de publieke opinie te raadplegen over integratie. Omdat ze doodsbenaud zijn voor de toekomst, en waarschijnlijk terecht. Ze zouden kunnen proberen de publieke opinie te vormen en aan hun kant te krijgen, maar laten het na. De beslissing van president Hollande om Marine Le Pen niet uit te nodigen voor de herdenking van die aanslagen, is een vreselijke vergissing. Het laat goed zien hoe zwak het secularisme zich eigenlijk voelt.”

Wat moet Frankrijk nu doen?

„Het eerste lijkt me de ontmanteling van de ‘quartiers sensibles’, de getto’s van de banlieue waar zoveel mensen zonder uitzicht op elkaar zitten. Dat kost tijd en is moeilijk, maar er moet iets aan gebeuren. In Londen, zelfs in de allerrijkste delen van de stad, vind je nog sociale woningbouw en verschillende sociale groepen die volkomen door elkaar heen leven.

„Verder kan het belang van openbaar debat niet genoeg worden benadrukt. Ja, er bestaat het gevaar van zelfcensuur en het omzeilen van gevoelige onderwerpen. Maar het liberalisme verdient een robuuste verdediging. Niet beledigen om het beledigen zelf. Als moeilijke kwesties worden aangesneden op een beschaaft manier, in het openbaar, kan dat een hoop goed doen. Debatteren is een beproefde methode om objectiever naar een kwestie te kijken. Het dwingt tot nadenken, een acceptabele vorm van dwang. Het proces zelf zou mensen kunnen veranderen. En allicht sommigen ervan overtuigen dat secularisme niet hoeft samen te vallen met immoraliteit. Dat is een eerste stap.”

Eigenlijk zou het zelfs op Europees niveau georganiseerd moeten worden, zegt Siedentop: jaarlijks een week openbare discussies over geloof, dwang, rechten. Een soort ‘Davos-conferentie voor Fundamentele Vragen’. „Gebruik het Vredespaleis in Den Haag! We hebben bijeenkomsten over bewapening en dergelijke, waarom niet proberen om over verschillen in geloofsovertuigingen overeenstemming te bereiken? En dan liefst op tv. Het zou fascinerend zijn.”

Europa is onverschillig geworden over waar het voor staat. We zien alles in puur economische termen

CV
Tocqueville als inspiratie

Politiek filosoof Larry Siedentop (Chicago, 1936) is specialist op het gebied van het liberalisme in Europa en Amerika. Hij schreef een ‘intellektuele biografie’ van Alexis de Tocqueville.

Diens observaties over het Amerikaanse politieke systeem, *De la démocratie en Amérique* (1835), dienden als inspiratie voor *Democracy in Europe* (2000). Siedentop legt daarin uit welke problemen de Europese Unie heeft omdat de balans tussen centrale macht en lokale autonomie nog steeds niet goed is.

Wie zou u uitnodigen?

„Kerkelijke leiders, een paar imams, wetenschappers met belangstelling in politieke en sociale theorieën. Ik heb het niet uitgewerkt, maar het zou moeten gaan over wat nu wel of geen fundamentele rechten zijn. De notie van fundamentele rechten loopt gevaar door de inflatie van het taalgebruik over rechten in het algemeen. Alle dingen waaraan behoefte bestaat worden ‘rechten’ genoemd. Dat ondergraaft het idee dat er grondrechten zijn.

„Het zou moeten gaan over het verschil tussen vrijwillige en onvrijwillige verbanden, zoals familie of geslacht. En, dat heeft er mee te maken, of je geloof kunt opleggen of niet. Wie zulke kwesties aansnijdt wordt vaak weggezet als extremist, maar mensen moeten wennen aan discussie.”

In de islam gaan ‘onvrijwillige verbanden’ - familie, geslacht - boven individuele rechten. Is daarover wel overeenkomst denkbaar?

„Dat is de grote vraag van onze tijd. De islam gereëert een cultuur van regels, en het christendom een cultuur van principes. Daar zit een groot verschil tussen, maar laten we er vooral over praten!”

Maar dat heeft alleen zin als er dus ook een soort seculier islamisme bestaat.

„Een hervormde islam, ja. In het begin van de Arabische Lente was ik erg hoopvol dat er zo iets zou komen. Maar wat er sindsdien is gebeurd dompelt me in somberheid. Wat nu doorgaat voor gematigd in het Midden-Oosten, blijkt alleen te kunnen bestaan door militaire regimes, in plaats van door publieke opinie.

„Dat is waarom Turkije zo interessant is. Ik ben ervan overtuigd dat president Erdogan een spelletje heeft gespeeld met de Europese Unie. Hij gebruikte democratisering, die de EU eiste in ruil voor toetreding, om van de politieke invloed van de militairen af te komen. Nu dat is gelukt, zien we Turkije afglijden naar islamisme.”

Het idee van een vrij individu, een westerse uitvinding, staat nu tegenover andere ideeën. In het moderne China blijft het belang van het individu ondergeschikt aan dat van de staat, ook al is de markt er steeds vrijer. Wat je overhoudt is geen liberale democratie, maar populisme. Dat gevaar bedreigt ook het Westen zelf, denkt Siedentop. Populisten als Le Pen en Wilders zeggen de westerse waarden te verdedigen, maar doen dat met een beroep op niet-liberale argumenten. Toch is dat niet helemaal onbegrijpelijk.

„In Groot-Brittannië bestaat de neiging te zeggen dat alle immigratie goed voor ons is, maar eerdere immigratiegolven – als je tenminste niet helemaal teruggaat naar de Angelen en Saksen – waren erg klein. Ik geloof dat in Londen nu veertig procent van de bevolking in het buitenland is geboren.

„Vragen daarover worden in heel Europa ontweken en kiezers voelen zich niet serieus genomen. Het proces komt in een stadium waar immigratie niet alleen belangen raakt maar ook identiteiten. Dat punt is nu bereikt, en verklaart de felle reacties tegen immigratie.”

Met kans op Marine Le Pen als president?

„Dat zou het einde van de Europese Unie betekenen.”

Dat is niet ondenkbaar, want Le Pen zou Frankrijk uit de EU kunnen leiden. Wat ons terugbrengt bij het punt dat Siedentop in zijn vorige boek aansneet: de afnemende solidariteit tussen Europese landen. Hij noemt het „alarmrend” hoe Groot-Brittannië langzaam lijkt weg te drijven uit de EU. Als premier Cameron in mei de verkiezingen wint en het beloofde referendum over het EU-lidmaatschap uitschrijft, kan dat zomaar een ‘nee’ worden.

Maar die situatie is ook paradoxaal, meent Siedentop. „Want de Britten bungelen nu aan de rand, terwijl in heel Europa de publieke opinie nog nooit zo gelijk op heeft gelopen met Britse ideeën.”

Dat besef valt alsnog te exploiteren, hoopt hij. Als de Britten het idee zouden hebben dat Europa daadwerkelijk zijn eigen hervormingen organiseert, denken ze misschien: ‘D’was not alone’.

Hoe dan?

„De beste oplossing is helemaal opnieuw beginnen. Maar dat zit er niet in.”

Larry Siedentop: *Inventing the Individual; The Origins of Western Liberalism*. Uitg. Allen Lane, 434 blz.

OVERPEINZINGEN
1786

Heel veel geld

In Davos is woensdag de conferentie van het World Economic Forum begonnen, het gezelschap van politieke leiders en machtige mensen uit het internationale bedrijfsleven. Een lastige bijeenkomst. Economen hebben ontdekt dat vorig jaar het vermogen van de tachtig rijkste miljardairs even groot was als dat van de helft van de wereldbevolking, dat wil zeggen de meer dan zeven miljard van wie een groot deel reddeloze armoedzaaiers. Iedere dag komen er 209.000 mensen bij. Hoe lang kan dat nog goed gaan?

Vorig jaar heeft Thomas Piketty furore gemaakt met zijn boek *Le capital au XXIe siècle*, waarin hij uitlegt hoe het komt dat de rijken steeds rijker worden terwijl er steeds meer armen komen. Piketty was het gesprek van de dag. Een nieuwe Marx! Langer dan een halfjaar heeft het niet geduurd. We hebben geen Karl Marx meer om een nieuw *Das Kapital* te schrijven; geen Leon Trotski om een staatsgreep of een revolutie te leiden. De miljardairs worden in hun paleizen met rust gelaten. Misschien komt er een belastingverhoging, maar als je van je 1.000.000.000 euro een paar procent meer moet afdragen hoef je er geen taartje minder om te eten. Hoe hebben die miljardairs hun geld verdiend en wat doen ze ermee? Een van de rijksten is Bill Gates, grondlegger van Microsoft, die nu veel aan liefdadigheid doet. Ik gun hem zijn fortuin. Per slot van rekening is hij ook een revolutionair. Zonder de ‘persoonlijke computer’ op het internet is de wereld niet meer denkbaar. Maar dan lees ik over andere miljardairs, bijvoorbeeld dat ze een voetbalclub hebben gekocht en dan een bod doen op een volgende beroemde speler. Wat moet je ermee. Hopen dat ze kampioenen worden en daarmee nog meer geld verdienen. Wat een armoede.

Het proletariaat groeit maar er zijn geen begaafde politieke opruiers meer

Ja, wat doen al die rijkdaars met hun geld? Een heel groot huis kopen, een dure auto, een jacht, een vliegtuig. Wat een gedoe! Als je een huis met ruime zitkamer, een eetkamer, een werkkamer, een slaapkamer, een badkamer, een logeerkamer, een gang en een vestibule hebt, woon je uiterst comfortabel en meer heb je niet nodig. Je moet het schoonhouden. Dat kun je met dit beknopte comfort nog in je eentje doen. Maar groter? Daarvoor moet je personeel huren, een huisknecht of een dienstmeisje. Voortdurend een vreemd mens in je huis, je moet er niet aan denken! En dan die auto. Onderhoud, geen parkeerplaats, bekeuringen. Neem een taxi. Of de tram, dan zie je weer eens andere mensen. Als kind had ik een sprookjesboek met onder andere het verhaal over een vrek, een pathologische gierigaard. Er stond een plaatje bij. Hij zit voor zijn geldkist, met uitpuilende ogen en een half open mond waaruit een beetje sprooksel druipend en hij is bezig munten over zijn hoofd te strooien. Onderschrift: „Mijn geldje. Mijn lieve geldje.” Zou dat het zijn? Dat het ophopen van geld doelt in zichzelf wordt?

Wel kan ik me voorstellen dat arme mensen een desperate behoefte aan meer geld krijgen, vooral als ze dagelijks zien hoe weinig gebrek anderen lijden. Ze geven de rijken de schuld van hun ellende, richten een revolutionaire partij op. Onteigen de onteigenaars! Terwijl ik dit zit te schrijven meldt het radiojournaal dat er vorig jaar 31.000 mensen met een betalingsachterstand zijn bijgekomen. Het nieuwe proletariaat groeit met de dag. Maar er zijn geen begaafde politieke opruiers meer. Anders hadden we allang een volksrepubliek gehad. In deze tijd hebben we de staatsloterij met de televisiespots waarin een schreeuwende meneer je het begerde fortuin belooft. Voor de oorlog heeft iemand - naam vergeten - twee keer achter elkaar de honderd duizend gewonnen. Eigenlijk had hij wereldberoemd moeten worden. Ik heb ook een beetje directe ervaring met rijkdom. Ik had een oom die opperdirecteur van een groot internationaal bedrijf was geworden. Veel geld. Daarvan had hij onder andere een huis aan de Zuid-Franse kust gekocht. Af en toe ging ik bij hem op bezoek. We zaten op het terras. Om een uur of half zes zei hij: „Het wordt tijd voor de zaaimachine” en klapte een paar keer in zijn handen. Daar naakte gerinkel, daar kwam de knecht. Hij duwde een karretje met glazen, flessen en een container met ijsblokken. De zaaimachine werd in werking gesteld. Het begin van een mooie avond.

S. Montag